

УДК 94(4): 327

АМЕРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ КАНАДИ

**ДЕРЕВ'ЯНКО І.П.,
кандидат історичних
наук, доцент
кафедри
міжнародних
економічних
відносин і бізнесу
Інституту
міжнародних
відносин
Національного
авіаційного
університету**

В статті проаналізовано основні риси канадської зовнішньої політики. Розглянуто комплекс ключових факторів, під впливом яких формується зовнішньополітичний курс Канади. Розкрито зовнішньополітичну поведінку Канади в контексті розвитку її зв'язків зі США. Акцентовано увагу на особливостях канадсько-американської співпраці у військовій сфері. Висвітлено проблемні моменти у взаємовідносинах між Канадою і США. З'ясовано, що найважливіше місце в системі зовнішньополітичних орієнтирів Канади посідає американський вектор.

Ключові слова: Канада, США, канадсько-американські відносини, зовнішня політика, зовнішньополітичний курс.

Глобально-цивілізаційні трансформації на зламі століть внесли значні корективи у зовнішню політику держав різних рівнів впливу. Не оминув цей процес активного учасника міжнародних відносин Канаду, який вплинув безпосередньо на характер і зміст відносин зі США.

Акцентуючи увагу на аспектах реальності, варто зауважити, що Канада, оновлюючи підходи до архітектури міжнародних відносин і оцінки своєї ролі в світі, вибудовує адекватну своїм можливостям зовнішньополітичну стратегію.

Посилення тенденцій поліполярності вимагає від канадського уряду нових підходів до формування зовнішньої політики Канади, концепції якої відповідали б потребам сучасного суспільства і світопорядку. Історична практика свідчить про те, що зміни в складі канадського уряду, у цілому не сприяли кардинальному перегляду основ зовнішньої політики країни. Спроби

перегляду зовнішньополітичного курсу країни, які вже стали традицією знаходять своє відображення у Білих книгах. Останні репрезентують офіційну політику і є важливими віхами дипломатичної історії Канади.

Сучасна зовнішня політика Канади як багатоаспектна і різнопланова діяльність носить яскраво виражений планетарний характер. В Оттаві вважають, що цього вимагають глобальний характер канадських зовнішньоекономічних зв'язків і нові загрози, джерелом яких стали тероризм, поширення зброї масового ураження, бідності і конфліктні території.

Зовнішньополітична риторика Оттави тісно пов'язана з особливостями статусу Канади в світі і з необхідністю збереження національної цілісності та ідентичності. У світовій політиці Канада за наявних політичних ресурсів прагне займати ту позицію, яка б сприяла зростанню її авторитету на міжнародній арені.

Зовнішньополітичний курс офіційної Оттави традиційно формується під впливом двох взаємодоповнюючих орієнтирів: націленості на стратегічне партнерство зі США і лінії на зміцнення самостійного міжнародного статусу Канади.

Найважливіше місце в системі зовнішньополітичних орієнтирів Канади посідає американський вектор, який передбачає встановлення і ефективний розвиток широких білатеральних відносин з провідним центром сили – США. Отже, матриця зовнішньої політики Канади більшою мірою задається взаємодією зі США.

Канада протягом XX століття вибудовувала відносини зі США з урахуванням не тільки їх величезного потенціалу, а й ступеня своєї політичної залежності від південного сусіда, який здійснює найвагомий вплив на стан глобальної стратегічної стабільності. Стан відносин зі США вирішальною мірою визначає не тільки рівень економічного розвитку Канади, а й ступінь свободи в проведенні нею самостійної зовнішньополітичної діяльності.

Канада намагається розбудувати рівноправні відносини з набагато потужнішим партнером на прагматичній основі, відстоюючи свої національні інтереси. Саме прагматизм, який є лейтмотивом політики Канади формує її позицію у відносинах зі США.

Колишня англійська колонія, а з 1867 р. домініон Британської імперії (Акт про Британську Північну Америку 1867 року проголошував Канаду парламентською республікою, в якій повноважен-

ня виконавчої влади були зосереджені в руках уряду на чолі з прем'єр-міністром країни), Канада по статусу не могла проводити самостійну внутрішню і зовнішню політику [1].

Конструктивні зміни у відносинах Канади з метрополією створили можливості для перегляду свого місця в системі міжнародних відносин і сприяли формуванню американського напрямку зовнішньої політики Канади як фактора відносної незалежності в складі Британської імперії. Протягом XX століття канадсько-американські відносини пройшли шлях від «континенталізму» до «націоналізму» і, нарешті, трансформувалися в «регіоналізм», що стало однією з причин формування Канади як самостійної держави [3].

Загалом основну рису канадської зовнішньої політики визначила політична і економічна взаємодія зі США, суть якої полягає у визначенні Канади «як молодшого партнера США».

Канада, зовнішня політика якої не має давніх традицій, отримала право на самостійне її ведення лише 11 грудня 1931 року, коли було підписано Вестмінстерський статут [1]. Але на практиці це право з успіхом Канада втілила в життя тільки після закінчення Другої світової війни, ставши одним з ключових учасників міжнародних відносин [6, 63].

У 1970-ті роки XX століття канадський уряд прагнув досягнути реальної незалежності в проведенні зовнішньої політики. Ці роки для Канади стали етапом активного пошуку нового змісту і форм для втілення в життя оптимального зовнішньополітичного курсу, який сприяв би цілковитому забезпеченню національних інтересів [13].

Оприлюднена в 1970 році Біла книга «Зовнішня політика для канадців», відображала основні концепції уряду П. Трюдо щодо зменшення залежності країни від США в економічній і військовій сферах. Отже, у першій половині 1970-х років канадський уряд намагався відмовитися від політики «тихої дипломатії» (принципи якої було сформульовано у звіті Хіні-Мерчанта 1965 року, підготованому для президента США та прем'єр-міністра Канади) – політики молодшого партнера Сполучених Штатів. Скорочення збройних формувань у складі НАТО, ліквідація баз американських ракет «Бомарк» на канадській території, прагнення до «третьої альтернативи» у торговельно-економічній сфері (мета, якої полягала у зменшенні канадської уразливості) внесло певну напругу у канадсько-американські відносини [9].

Розбіжності між країнами в 1970-і роки не обмежувалися сферою білатеральних відносин. Позиція канадського керівництва з низки міжнародних питань суттєво відрізнялася від зовнішньополітичної лінії США. Канада на відміну від США відмовилася проводити антирадянську політику. В першій половині 1970-х років спостерігалось навіть помітне покращення радянсько-канадських політичних і економічних відносин [5, 12].

В роки «холодної війни» роздратування Вашингтона викликала позиція Канади щодо Куби. У 1960-і роки Канада, незважаючи на неодноразові заклики США припинити співпрацю з Кубою, не стала розривати з нею дипломатичні контакти.

Не сприяло поліпшенню канадсько-американських відносин встановлення дипломатичних відносин Канади з КНР в жовтні 1970 році. Канадський оглядач Е. Уестелл назвав цю подію «першою важливою дипломатичною ініціативою П. Трюдо» [14, 216].

Визнання у 1970 році Канадою Китайської Народної Республіки всупереч негативному ставленню Вашингтона, було першим кроком уряду П. Трюдо на шляху до створення противаги впливу США в АТР.

У період з 1976 по 1979 роки вимушені поступки уряду П. Трюдо сприймалися як прояв нової політики, вектор якої був направлений на поліпшення відносин з південним сусідом. Але як засвідчили тодішні реалії, серйозного покращення в канадсько-американських відносин не відбулося [9, 106–110].

Починаючи з другої половини 1979 р. в канадсько-американських відносинах спостерігалось помітне послаблення напруги. Канада стала орієнтуватися в своїй зовнішній політиці виключно на США, узгоджуючи з нею позиції з ключових міжнародних питань. Відмова Канади від політики «третьої альтернативи» дала можливість їй діяти синхронно зі США [10].

На початку XXI ст. між Канадою і США частішали випадки розбіжностей, що дало привід говорити, хоча і неформально про надійність сусідських відносин. Канадський уряд обрав курс на реорганізацію своєї зовнішньої політики з метою зміцнення своїх позицій в складній системі міжнародних координат.

Уряд Канади демонструє самостійність і незалежність в ухваленні важливих зовнішньополітичних і економічних рішень, незважаючи на реакцію США. Колишній Посол Канади в Афганістані,

Джон Холмс стверджував, що «канадці ніколи не будуть претендувати на те, щоб бути загрозою для Сполучених Штатів» [12]. Серед низки канадських вчених існує думка, що відносини з Канадою для американців стали безперспективними, внаслідок чого розвиток двосторонніх відносин втрачає відповідну динаміку і США здебільшого акцентують увагу на протекціоністській політиці по відношенню до Канади [11].

Зовнішньополітичний курс Канади формується під впливом географічного зовнішньополітичного, історичного факторів. Сутність географічного фактору полягає в тому, що Канада приречена ділити геополітичний простір з незмірно сильнішою державою. Вона має єдиний сухопутний кордон зі США, який простягнувся більш ніж на 7 тис. км і майже не має природних перешкод для комунікацій. Наявність спільного кордону зі США ставить їх у фокус геостратегічних інтересів Канади.

Суть зовнішньополітичного фактору зводиться до того, що Канада будучи державою середнього рангу, обмежена у своїх силових і економічних можливостях і тому вона не здатна самостійно гарантувати свою безпеку. Звідси випливає одна з характерних рис канадської зовнішньої політики, а саме, прихильність до багатостороннього підходу при розв'язанні проблем, спорів і конфліктів, несприйняття в цій сфері односторонніх дій будь-якої держави, включаючи, як правило, і США.

Розглядаючи історичний фактор, слід зауважити, що національна державність Канади багато в чому була побічним продуктом американської революції. Канада досягла незалежності не в результаті збройного протистояння, а мирним еволюційним шляхом, що пояснює глибоко вкорінену традицію вирішувати конфліктні питання шляхом переговорів. Поступово Канаді вдалося створити собі репутацію держави, яка здатна ініціювати протидію будь-яким актам збройної агресії, сприяти налагодженню співпраці між учасниками міжнародних відносин.

Варто зауважити, що географічна близькість, історична та культурна спорідненість країн стали передумовами формування тісного військово-політичного союзу.

США є найближчим військово-політичним союзником Канади, з яким Оттаву пов'язують членство в НАТО. Військова співпраця між Канадою і США була започаткована у 1940 році, коли було підписано Огденбурзьку угоду.

На погляд Ч. Ф. Дорана, «традиційні творці канадської зовнішньої політики завжди розглядали канадські інтереси в аспекті диверсифікації зв'язків із партнерами по обороні з метою створення балансу політичному домінуванню Сполучених Штатів» [7, 122].

Канада, ставши членом НАТО в 1949 р, розраховувала створити певну противагу США не тільки у військовій сфері. Саме Канада наполягла на тому, щоб до Договору про утворення НАТО було включено Статтю 2 (відому, як «канадську статтю»), в якій зазначалось: «Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору» [4]. Отже, Оттава розраховувала, що Північноатлантичний альянс стане організацією, яка буде розв'язувати не лише питання безпеки і оборони, а й сприятиме політичному та економічному співробітництву між країнами Північної Атлантики і дасть можливість об'єднувати свої зусилля з іншими державами у протистоянні зі США. «Членство в союзах може бути для Канади, – на думку Девід Лейтон-Браун, – «платою за вхід» до форуму з обговорення з союзниками питань, що безпосередньо не стосуються політики союзу» [7, 171]. В рамках НАТО політична активність Канади не обмежена настільки як у двосторонньому союзі.

Всебічний аналіз канадсько-американських відносин у сфері безпеки та оборони дав змогу Д. Лейтон-Браун констатувати, що «Канада більше схильна до «публічної дипломатії» у разі незгоди зі Сполученими Штатами щодо проблем оборони на багатосторонньому рівні» [7, 175].

Як зазначають Д. Баррі та Д. Братт, «канадсько-американська безпека характеризується взаємозалежністю. Як наслідок, Канада не тільки не може ігнорувати вимоги США у сфері безпеки, але і відокремитися від наслідків американських рішень у даній сфері» [8, 63].

На сьогодні інституалізація відносин між обома державами у військовій сфері досягла високого рівня. Ключовим компонентом військової співпраці Канади і США була і залишається угода НОРАД (командування повітряно-космічної оборони Пів-

нічної Америки – об'єднана система аерокосмічної оборони США та Канади), підписана у 1958 році, і яка постійно пролонгується. НОРАД, яка є двосторонньою організацією спрямовує свою діяльність на попередження аерокосмічних загроз та контроль аерокосмічного простору Північної Америки [4].

Незважаючи на всебічну інтеграцію військової політики Канади і США, в останні роки обома країнам не вдалось досягнути консенсусу в проблемних питаннях.

Насамперед це стосується проблем, пов'язаних з кризою канадських збройних сил. У постконфронтаційний період Канада стала на шлях скорочення чисельності армії та обсягів військового бюджету. Так, чисельність збройних сил Канади зменшилася з 87 тис. осіб у 1989 році до 60 тис. на початок XXI століття. Як наслідок, за часткою військових, яка становить 1,1% ВВП, Канада посідає передостаннє місце серед країн НАТО. Малочисельність збройних сил Канади свідчить про відсутність месіанських прагнень насаджувати у всьому світі свою систему цінностей [2, 192].

Ця ситуація спроможна ускладнити зміст відносин Канади зі США. У цьому контексті існують прогнози, що «якщо Канада не зможе повною мірою брати участь в реалізації планів США з оборони континенту, то американці можуть закрити кордон і розмістити свої війська на канадській території».

У північноамериканському регіоні відносини між Канадою і США у безпековій сфері є «дружніми взаєминами рівних», тоді як у багатосторонньому контексті офіційний Вашингтон розглядає Канаду як «малого гравця без значної сили, з несуттєвим внеском до альянсу» [7, 177].

Все це говорить про певну кризу довіри у відносинах Канади і США. Подразником у погіршенні стосунків між Канадою і США стала відмова Канади від участі у війні США проти Іраку (формально через відсутність на цю війну санкції Ради Безпеки ООН). Лише під тиском США канадський уряд погодився схвалити лінію на розширення НАТО на схід.

Невдоволення у США викликає широке поширення в Канаді антиамериканських настроїв. Негативно Вашингтон реагує на політику Оттави у сфері боротьби з міжнародним тероризмом. На думку американських політичних кіл Канада у цьому питанні прикладає недостатньо зусиль. Звертають увагу США і на недостатнє фінансу-

вання Канадою оборонних зобов'язань по лінії НАТО, і на м'яку політику Канади щодо біженців та іммігрантів, яка може дозволити терористам проникнути з території Канади до США.

Неабияку стурбованість в Оттаві у її стосунках з Вашингтоном викликає висока економічна залежність Канади від США і неспроможність знайти в особі інших країн і регіонів ефективні «противаги» впливу США. Зростаюча економічна залежність Канади від США обмежує її свободу дії у сфері зовнішньої політики і безпеки.

США у своїй зовнішньополітичній діяльності керуються міркуваннями у дусі реалістичної політики. Найбільше у Вашингтоні стурбовані розвитком відносин з глобальними гравцями – Росією і Китаєм, які кардинально можуть впливати на характер світової політики. Взагалі для США відносини з КНР набувають значення домінуючого зовнішньополітичного вектору. Чималу зацікавленість у США викликають регіональні держави – Японія і Бразилія.

Канада, залишаючись за формальними ознаками регіональною державою не є головним питанням зовнішньої політики США, а тільки одним з елементів загальної стратегії Вашингтона. Загалом для США Канада не має великого військового чи регіонального значення, але все ж вона входить до сфери життєво важливих інтересів США, яка прагне інтенсифікувати з нею торговельні і фінансові зв'язки [11].

Зростаючий розрив у параметрах сили між Канадою і США і відмінності в пріоритетах їхніх зовнішньополітичних курсів (США акцентує увагу на проблемах безпеки, а Канада зосереджена на економічних питаннях), не означає, що у них не залишилось точок дотику, або що Канада зовсім позбавлена важелів впливу на США.

Канада є одним з найбільших постачальників енергетичних ресурсів в США і цим вносить суттєвий вклад в їхній економічний розвиток. Стратегічне значення має географічне розташування Канади, яка може бути як буфером, так і партнером у

захисті США від тероризму.

Обидві країни об'єднує інтегрована регіональна економіка, яка створює робочі місця як в США, так і в Канаді. У цілому, для 37 американських штатів канадський ринок є найважливішим експортним ринком.

Але хоча канадсько-американські відносини і далекі від ідеальних, проте, обидві сторони виявляють глибоку взаємну зацікавленість у підтриманні діалогу, що не залишає сумнівів в збереженні однієї з головних канадських зовнішньополітичних традицій – тісному зв'язку і солідарності в головних міжнародних питаннях з південним сусідом.

На стратегічний вектор розвитку Канади в умовах глобальних політичних трансформацій впливають вагомими внутрішні фактори а також зовнішні стимули і тиск з боку центра глобальної влади – США.

У постбіполярний період конструктивними в зовнішньополітичній діяльності Канади вбачаються коригування стратегічних пріоритетів з урахуванням нових реалій, формування чітких критеріїв геополітичного й геоекономічного становища.

Канада хоча і зорієнтована переважно на США, проте, успішно просуває низку універсальних ідей і підходів, що дозволили їй зайняти особливу «нішу» в міжнародному співтоваристві та забезпечити позитивний міжнародний імідж.

Ключем до зміцнення позицій Канади є надійні і приязні відносини зі США, але розв'язати це завдання неможливо без напруженої роботи обох сторін і взаємного бажання співпрацювати. Правлячі кола Канади, розробляючи свою зовнішньополітичну стратегію, усвідомлюють необхідність зменшення односторонньої залежності від США, створення сприятливих альтернатив та вигідних стратегічних орієнтирів.

Отже, поступальний розвиток відносин з південним сусідом став для Канади вирішальним фактором у визначенні її концепції зовнішньої політики і в пошуку власного місця в міжнародній системі.

ПОСИЛАННЯ:

1. Акт о Британской Северной Америке 1867; Вестминстерский статут. // Конституции государств американского континента. Т. 2. М., 1959. – С. 13–108.
2. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. – 555 с.
3. Комкова Е. Дипломатическая культура во взаимоотношениях США – Канада / Е. Комкова Е. // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – № 7. – С. 98–106.

4. Осташ Н. І. Канадсько-американські відносини у сферах безпеки та оборони / Н. І. Осташ // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2009. – № 4. – С. 22–27.
5. Поволоцкий В. Б. Внешнеторговая стратегия Канады и перспективы советско-канадского экономического сотрудничества / В. Б. Поволоцкий. – М., 1978. – с. 12.
6. Шило В.Е. Канадский федерализм и международные отношения / Вячеслав Евгеньевич Шило ; [отв. ред. С.Ф. Молочков] ; АН СССР, Ин-т Соединенных Штатов Америки и Канады. – М. : Наука, 1985. – 192 с.
7. America's Alliances and Canadian-American Relations / edited by L. McKinsey and K. R. Nossal. – Toronto : Summerhill Press, 1988. – P. 122.
8. Barry, D. Defense Against Help: Explaining Canada-U.S. Security Relations / D. Barry, D. Bratt // American Review of Canadian Studies. – Spring 2008. – Vol. 38, Issue 1. – P. 63.
9. Canadian Foreign Policy 1966-1976. Selected Speeches and Documents. – McGill-Queen's Press - MQUP, 1980. – 366 p.
10. Canadian Foreign Policy 1977-1992. Selected Speeches and Documents. Ottawa, 1994.
11. Chris Hall. Is Obama really the best choice for Canada? // CBC News, 2012.
12. John Holmes. Canada in search of its role: Foreign Affairs. Holmes, 1963.
13. Slinn P. The Evolution of Modern Commonwealth, 1902-1980. London, 1982.
14. Westell A. Paradox Trudeau as Prime Minister. Scarborough, 1972. – 216 p.

Derevianko I.P. American vector in the system of foreign policy orientations of Canada / National Aviation University.

The article is analyzed the main features of Canadian foreign policy. The complex of key factors, which are formed under the influence of the foreign policy of Canada was considered. Behavior Canada foreign policy in the context of its relations with the United States is revealed. Attention is accented on the peculiarities of the Canadian-American cooperation in the military sphere.

There are highlights the problematic moments in the relationship between Canada and the United States. It is found that the most important place in the foreign policy priorities of Canada takes the American vector.

Key words: Canada, the United States, Canada-US relations, foreign policy, foreign policy course.

Деревянко И.П. Американский вектор в системе внешнеполитических ориентиров Канады / Национальный авиационный университет.

В статье проанализированы основные черты канадской внешней политики. Рассмотрен комплекс ключевых факторов, под воздействием которых формируется внешнеполитический курс Канады. Раскрыто внешнеполитическое поведение Канады в контексте развития ее связей с США. Акцентировано внимание на особенностях канадско-американского сотрудничества в военной сфере. Освещены проблемные моменты во взаимоотношениях между Канадой и США. Выяснено, что самое важное место в системе внешнеполитических ориентиров Канады занимает американский вектор.

Ключевые слова: Канада, США, канадско-американские отношения, внешняя политика, внешнеполитический курс.

Стаття надійшла до редакції: 10.11.2016

Рекомендовано до друку: 22.12.2016